

ROCZNIKI HUMANISTYCZNE

Tom LXVI, zeszyt 5 – 2018

ZESZYT SPECJALNY / SPECIALE UITGAVE

DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2018.66.5s-9>

CHRISTOPHER JOBY

VERTALEN VAN MEDISCHE TEKSTEN VANUIT HET NEDERLANDS NAAR HET JAPANS: DE EERSTE STAPPEN

A b s t r a c t. Zoals bekend waren de Nederlanders de enige westerlingen die tussen 1639 en 1854 met Japan mochten handelen. In de 18e en 19e eeuw werden ongeveer duizend boeken over verschillende wetenschappelijke onderwerpen vanuit het Nederlands in het Japans vertaald. Dit artikel gaat terug naar de eerste periodes in deze geschiedenis en gebruikt primaire bronnen om een reeks wetenschappelijke vragen op te werpen en te beantwoorden: welke waren de bron- en doeltaal van die eerste vertalingen en hoe paktten de vertalers hun werk aan? Voorts plaatst het artikel dit verhaal in een bredere context om te beoordelen in hoeverre de voorbeelden ons idee over wat vertalen eigenlijk is veranderen en hoe deze geschiedenis gerelateerd is aan het werk over poly-systemen van Itamar Even-Zohar. Samenvattend biedt dit artikel een interessante case study over de eerste fase van vertalen tussen twee talen die eerder geen contact met elkaar hebben gehad.

Trefwoorden: vertaling; Nederlands; Japans; 17e eeuw; Even-Zohar.

INLEIDING

Tussen 1639 en 1854 waren Nederlanders de enige westerlingen die handel mochten drijven met Japan. De Nederlanders, of beter gezegd de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC), importeerden echter niet alleen goederen, maar ook veel, met name wetenschappelijke, boeken. Deze boeken werden meestal in het Nederlands geschreven, maar waren heel vaak vertalingen uit

CHRIS JOBY, Ph.D., is werkzaam als Visiting Professor bij de vakgroep Nederlandse en Zuid-Afrikaanse Studies, Adam Mickiewicz Universiteit, Poznań en Research Associate van de North-West University, Potchefstroom, Zuid-Afrika. Hij heeft veel gepubliceerd over de cultuur van de Gouden Eeuw en de geschiedenis van de Nederlandse taal. In 2014 publiceerde hij een boek over de meertaligheid van Constantijn Huygens (AUP) en in 2015 een boek over het Nederlands in vroeg-modern Engeland (Brill). Momenteel schrijft hij een boek over de dichter Jan Cruso (1592–fl. 1648) en een boek over de geschiedenis van het Nederlands in Tokugawa Japan. Correspondentieadres: Zakład Studiów Niderlandzkich i Południowoafrykańskich WA, Uniwersytet A. Mickiewicza, Al. Niepodległości 4, 61–874 Poznań, Polen; e-mail: chjoby@wa.amu.edu.pl

andere Europese talen, zoals het Latijn, Frans en Engels. In de loop van de achttiende en negentiende eeuw werden een duizendtal boeken over verschillende wetenschappelijke onderwerpen vanuit het Nederlands naar het Japans vertaald. Deze boeken bevorderden de Japanse kennis op een aantal vakgebieden, zoals geneeskunde, sterrenkunde en plantkunde en daardoor oefenden ze een heel grote invloed uit op de Japanse samenleving.

Dit artikel gaat terug naar het begin van dit verhaal en probeert op basis van primaire bronnen de eerste stappen hiervan op te sporen en daarnaast na te denken over wat dit aan onze ideeën over het vertalen toevoegt. De eerste Europeanen die naar Japan voeren waren de Portugezen, die daar actief waren tussen 1543 en 1639 (Boxer 1951, 27). Zij hebben medische scholen opgericht die de westerse geneeskunde bij een aantal Japanners introduceerden. Nadat de Portugezen in 1639 vanwege het bekeerlingen maken uit Japan waren verdreven, begonnen de Japanners zich langerzamerhand voor de geneeskunde van de Nederlanders te interesseren. Geleidelijk aan begonnen de Japanners teksten te schrijven in het Japans die aanvankelijk gebaseerd waren op mondelinge instructies van Nederlandse chirurgijns en geneesheren en daarna op geneeskundige teksten die de Nederlanders hadden geïmporteerd. Na een opsomming van de eerste hoofdstukken van dit verhaal wordt in dit artikel overwogen hoe dit aansluit op onze huidige ideeën over het vertalen. Om het verhaal binnen een theoretischer kader te plaatsen zal het artikel onder meer het werk van Itamar Even-Zohar over polysystemen en dat van Theo Hermans over de ontologie van vertalen bij de benadering betrekken.

1. DE TIJD VAN DE PORTUGEZEN

Het verhaal begint in 1543 toen de Portugezen voor het eerst in Japan aankwamen. Van dat jaar tot 1639, een tijdperk dat door Boxer ‘de christelijke eeuw’ werd genoemd, waren er veel Portugeze kooplieden en geestelijken, vooral Jezuïeten, in Japan.¹ Een aantal van die Jezuïeten studeerde en beoefende geneeskunde en chirurgie, onder wie men beslist Padre Luis d’Almeida (1525–1584) moet vermelden. In het Japans heette de geneeskunde van de Portugezen *Nambanryū* of *School van de Zuidelijke Barbaren* (Boxer 1950, 44). In 1619 (Genna 5) schreef Yamamoto Gensen, een van de studenten van een medische school die d’Almeida had opgericht, het boek *Mangai Shūyō* [Boek over de Chirurgie van de Zuidelijke Barbaren].

¹ De titel van een van zijn boeken is *The Christian Century in Japan 1549–1650* (Boxer 1951).

Andere Portugezen, onder wie de apostaat Christovão Ferreira, gaven eveneens les in de chirurgie aan een aantal Japanners. Onder deze Japanners bevond zich de tolk Nishi Kichibei, die in de loop der tijd een medische school zou oprichten, de officiële geneesheer van de shogun zou worden en het boek *Shokokudosansho* [Het product van verschillende landen] zou schrijven (Goodman 1986, 38). Nadat de Portugezen in 1639 uit Japan waren verdreven, begonnen hij en andere leerlingen van de Portugezen geneeskunde te leren van de Nederlanders (Michel en Yoshikazu Sugitatsu 2003, 474–475).

2. DE NEDERLANDSE TIJD

Tussen 1609 en 1641 hadden de Nederlanders een handelspost op Hirado, een eiland bij Kyushu in het westen van Japan. In 1641 werden ze echter gedwongen om te verhuizen naar Dejima, een kunstmatig eilandje in de Baai van Nagasaki. In de eerste jaren van contact tussen Nederlanders en de Japanners in Nagasaki moesten ambtelijke en handelsdocumenten uit het Nederlands in het Japans worden vertaald en andersom. In het decennium voor 1650 waren de Japanners al begonnen zich voor de activiteiten van de Nederlandse chirurgijnen op Dejima te interesseren. Het is goed mogelijk dat ze destijds hun mondelinge instructies naar het Japans vertaalden, maar pas in 1649–1650 vinden we daar het eerste concrete bewijs voor (Vermeulen et al. 1986, XI, 317)².

2.1. DE HOFREIS NAAR EDO 1650/51

Elk jaar moest een groep leidinggevende Nederlanders een drie maanden lange ‘hofreis’ maken vanuit Dejima naar de toenmalige hoofdstad van Japan, Edo, het huidige Tokyo, om de shogun te tonen dat ze heel dankbaar waren dat hij hun toestemming had gegeven om handel te drijven in Japan. In het kader van ons onderzoek is de hofreis naar Edo van 1649–1650 van groot belang. Een van de vertegenwoordigers van de VOC op deze hofreis was namelijk de chirurgijn op Dejima, de Duitser Caspar Schamberger (1623–1706). Een van de raadgevers van de shogun, Inaba Masanori (1623–1696), *daimyō* [leenheer] van Odawara, leed aan jicht. De Japanse artsen die in de Chinese geneeskunde waren opgeleid konden hem daarvan niet gene-

² In het dagregister van 1648 werd het genezen van twee Japanners door Nederlandse chirurgijnen vermeld.

zen, maar Schamberger wel (Michel 1999, 117). Vanaf dat moment zagen de shogun en zijn hovelingen dat de Nederlanders hen iets te bieden hadden op het gebied van geneeskunde en ze vroegen Schamberger om in Edo te blijven, zodat hij les kon geven in de westerse geneeskunde. Hij bleef negen maanden in Edo en na verloop van tijd ontstond er een medische school gebaseerd op zijn onderwijs, die *Kasuparuryū* [de school van Caspar] heette.

Wat taal betreft, bleef het Portugees tot eind zeventiende eeuw een belangrijke rol spelen in onderhandelingen tussen de Nederlanders en Japanners hoewel de Portugezen al in 1639 uit Japan waren verdreven. Daarom gaf Schamberger vooral in het Portugees les. Desalniettemin gaven de Japanse tolken die met hem samenwerkten, zijn studenten woordenlijsten die niet alleen Nederlandse, maar ook Portugese woorden bevatten. Dat was het gevolg van het feit dat de Japanners in die tijd Nederlands en Portugees als twee dialecten van eenzelfde (algemene Europese) taal beschouwden (De Groot 2005, 26). In de loop van de tijd werd een aantal handschriften geschreven die als groep *Caspar dempō* of ‘de formules van Caspar’ werden genoemd, bijv. een handschrift dat *Oranda geka ihō hiden* [Geheimen van de studie van de Nederlandse chirurgie] heette (Michel 1999, 154–5)³. Dit zijn weliswaar geen vertalingen van een reeds bestaand boek, maar ze laten wel de invloed van Schamberger zien.

2.2. VERTALINGEN VOOR INOUE MASASHIGE

Terug in Nagasaki loopt ons verhaal verder. De Japanner die toezicht hield op de Nederlanders in Nagasaki was Inoue Masashige (1585–1662). Hij leed aan een aantal ziektes, waaronder aambeien, blaasstenen en catarre. Daarom interesseerde hij zich voor de geneeskunde van de Nederlanders op Dejima (Beukers 2001, 286–287). Een van de boeken die de Nederlanders in Japan hadden geïmporteerd was de *Historia Naturalis* van de Romeinse schrijver Plinius Secundus (AD 23–79). In het dagregister van 1652 vermeldde het opperhoofd van de handelspost op Dejima, Adriaen van der Burgh, dat Inoue wilde dat al de namen in Plinius’ boek werden getranscribeerd en dat zijn tolk die daarna in het Japans zou vertalen. Van der Burgh vermeldde niet in welke taal deze versie werd geschreven. Aangezien de eerste Nederlandse versie van het boek in 1610 werd gepubliceerd, kon het om een Nederlandse of een Latijnse versie gaan.

³ Dit handschrift bevatte woorden in het Nederlands, Portugees en Latijn.

Kort daarna schreef Van der Burgh nog eens in het dagregister dat de tolk van Inoue de namen van de dieren in Plinius' boek had opgeschreven en dat hij en zijn collega's de tolk hadden geholpen om die namen naar het Japans te vertalen (Vermeulen et al. 1986, XII, 51–52). De interesse van Inoue en andere Japanners voor het werk van Plinius heeft te maken met het feit dat er een heel lange traditie in Japan was van de studie van genezende kruiden of farmacognosie (*honzōgaku* in het Japans). Inoue was blijkbaar het Portugees machtig. Hij bezat het *Vocabulario da Lingoa de Japam*, een Portugees-Japans woordenboek, dat de Jezuïeten in 1603 in Nagasaki voor het eerst hadden gedrukt (Vande Walle 2001, 130). Overigens vroeg Inoue in 1653 of er onder de Nederlanders op Dejima iemand was die het *Cruydt-boeck* van Rembert Dodoens dat voor het eerst in 1554 was verschenen, vanuit het Nederlands naar het Portugees kon vertalen. Het opperhoofd Frederick Coyett liet hem heel hoffelijk weten, dat er niemand in staat was om dat te doen (Vermeulen et al. 1986, XII, 95).

Blijkbaar was Inoue ook geïnteresseerd in de activiteiten van de geneesheren op Dejima. In 1656 vroeg hij de neo-confuciaanse geneesheer Mukai Genshō (1609–1677) om de medische instructies van de Duitse chirurgijn op Dejima, Hans Juriaen Hancke, te verzamelen.⁴ De tolken vertaalden Hanckes instructies in het Japans en Mukai transcribeerde wat zij hadden opgeschreven. Het dagregister geeft niet aan of Hancke zijn instructies in het Nederlands of in het Portugees gaf. Hij was zeker het Nederlands machtig, en er was al een aantal tolken dat uit het Nederlands kon vertalen. Maar hij moest ook met de Portugese tolk van Inoue, Shin'emon, onderhandelen. Misschien wisselde hij de twee talen af. Meer kan men momenteel niet zeggen. Mukais Japanse handschrift heette *Kōmōryū geka hiyō*. Dit betekent 'Geheime samenvatting van de roodharige chirurgie' — 'roodharig' omdat de Japanners de Nederlanders als 'roodharigen' beschouwden (Clements 2015, 155). Het werk van Mukai kreeg een breder publiek toen in 1670 Yamawaki Dōen delen daarvan opnam in zijn werk *Oranda geka ryōhō* [Goede formules van de Nederlandse chirurgie]. Als gevolg daarvan zou Mukai de receptie van de westerse geneeskunde in Japan in de komende honderd jaar domineren (Michel 2010, 385).

Dit was echter niet het enige boek dat was gebaseerd op mondelinge uitingen van de westerse chirurgen op Dejima. In 1661 bijvoorbeeld werd door Ryōan Kawaguchi het *Arumansu hō sho* [Document over de lessen van Her-

⁴Hancke was afkomstig van Breslau (het huidige Wrocław) <http://wolfgangmichel.web.fc2.com/serv/histmed/dejimasurgeons.html>. Zie ook Michel 1996.

man] geschreven. Dit was een van de handschriften dat was gebaseerd op de lessen van de Nederlandse opperchirurgijn Herman Katz (Mestler 1956, III, 148). Deze handschriften waren verslagen samengesteld voor de gouverneur van Nagasaki (*bugyō*) of de regering van de shogun (*bakufu*). Delen daarvan werden opgenomen in vroege drukken zoals *Oranda geka shinan* [Kompass voor de Nederlandse chirurgie].

Voor het eerste voorbeeld van een schriftelijke vertaling van een boek in het Nederlands moeten we tot het decennium na 1680 wachten. Rond 1682 voltooide de Nagasaki tolk Motoki Ryōi (of Shōdayū) (1628–1697) zijn vertaling van een Nederlandse versie van een boek over anatomie, *Pinax Microcosmographicus* [Microcosmische Diagrammen] van Johannes Remmelin, dat voor het eerst in het Latijn in 1634 in Amsterdam werd uitgegeven (Saburō Miyasita 1975, 16). De Nederlandse versie *Ontleding des menschelyke lichaems* werd voor het eerst uitgegeven in 1667 in Amsterdam. Motoki's autograaf bestaat niet meer, maar een afschrift daarvan heette *Oranda keiraku kinmyaku zōfu zukai* [Nederlandse Illustraties van Zenuwen, Spieren en Darmen] (Kiyoshi Matsuda 2001, 196). Eerlijk gezegd was dit geen volledige, nauwkeurige vertaling, maar wat Miyasita een 'ruwe' vertaling noemt. Motoki vertaalde alleen de anatomische termen die de illustraties verklaarden. In de negentig jaren daarna circuleerde Motoki's vertaling in een aantal handschriften en werd pas in 1772 (Meiwa 9) door Suzuki Sōun uitgegeven onder de titel *Oranda zenku naigai bungōzu* [Nederlandse Tabellen van de Externe en Interne Delen van het Menselijk Lichaam].

3. BIJ NADER INZIEN

De diverse lijnen van dit verhaal zullen we nu samenbrengen om ze in een meer theoretisch kader te plaatsen. Ten eerste gaan we in op de verhouding tot het werk over polysystemen van Itamar Even-Zohar. Ten tweede gaan we ook dieper in op de brontaal en doeltaal van deze vertalingen; ten derde vragen we ons af of de aangehaalde voorbeelden ons idee van wat vertalen is veranderen. Ten slotte bekijken we van naderbij de manier waarop de reeds genoemde vertalers te werk gingen.

Volgens Itamar Even-Zohar is er een aantal voorwaarden nodig in een al bestaand literair polysysteem die bepalen of dat systeem nieuwe vertalingen zal aantrekken (Even-Zohar 1990, 47). De eerste is dat een polysysteem nog niet uitgekristalliseerd mag zijn, met andere woorden dat een literair systeem

jong en nog aan het ontstaan is; de tweede is dat een literair polysysteem perifeer of ‘zwak’ zou is; de derde is dat er sprake is van een crisis of dat de literatuur op een keerpunt staat.

Wat dit artikel tot nu toe heeft gesteld over het verhaal van boeken die in het Japans werden vertaald, roept vragen op over het model van Even-Zohar. Het Japanse literaire systeem was met destijds een geschiedenis van ruim 700 jaar zeker niet jong te noemen. Delen van het systeem waren evenmin jong. Bijvoorbeeld, *honzōgaku*, d.w.z. farmacognosie, was geen recente wetenschap in Japan, maar Inoue wilde dat men Plinius’ *Historia Naturalis* vertaalde om iets nieuws aan dat vakgebied toe te voegen. De geneeskunde in Japan was evenmin een nieuw literair systeem. Wat wel nieuw was, was de invalshoek. Al lange tijd was de Japanse geneeskunde door die van China beïnvloed. Wat de westerse geneeskunde te bieden had, was een nieuwe manier van denken en een nieuwe methodologie om geneeskundige problemen te kunnen oplossen. Kortom, in verband met de vertalingen die in dit artikel zijn besproken kan er geen sprake zijn van een jong literair systeem, maar wel van het toevoegen van nieuwe perspectieven aan een reeds bestaand systeem.

De tweede voorwaarde van Even-Zohar, die bepaalt of een literair systeem nieuwe vertalingen zal aantrekken, is dat het systeem perifeer of ‘zwak’ is. Even-Zohar gebruikt het woord perifeer (‘peripheral’) om de betrekkingen binnen een groep van samenhangende (‘correlated’) literaire systemen, bijv. de Engelse en Franse literaire systemen te beschrijven. In de vroegmoderne periode werd er veel uit het Frans in het Engels vertaald, omdat destijds het Franse literaire systeem als sterk of centraal kon worden beschouwd, terwijl het Engelse systeem zwak of perifeer was. Maar bij de Nederlandse en Japanse literaire systemen kan er geen sprake zijn van samenhangende literaire systemen. We hebben dus een nieuw model of een aanvulling nodig om te beschrijven wat er gebeurt als twee niet-samenhangende literaire systemen samenkomen, en het ene het andere in zekere mate beïnvloedt. Het creëren van zo’n model staat in dit artikel buiten beschouwing, maar het zou wel nuttig zijn om er nadere studie naar te verrichten. Ten derde en laatste kan er geen sprake zijn van een crisis of keerpunt in het Japanse literaire systeem. Niettemin is het zo dat de Japanners zagen dat de boeken die de Nederlanders naar Japan meebrachten hen iets nieuws te bieden hadden.

Qua taal is de situatie vrij ingewikkeld. In de loop van de tijd was het Nederlands de brontaal voor bijna al de circa 1.000 Japanse vertalingen van westerse boeken. In het begin was dat echter anders. Caspar Schamberger gaf zijn medische instructies vooral in het Portugees, maar het is niet bekend

of Hans Juriaen Hancke de zijne in het Nederlands of in het Portugees of in een gemengde taal gaf. Eveneens is het niet bekend of de versie van Plinius' *Historia Naturalis*, waarvan woorden in het Japans werden vertaald, een Nederlandse of Latijnse versie was. Pas tegen het einde van de zeventiende eeuw werd een boek, *Ontleding des menschelyke lichaems*, vanuit het Nederlands naar het Japans vertaald, hoewel dit oorspronkelijk in het Latijn was geschreven. Kortom, het verhaal van het vertalen uit het Nederlands in het Japans begon niet alleen met Nederlands als brontaal, maar ook met andere Europese talen, zoals Portugees en Latijn. Pas na de laatste decennia van de zeventiende eeuw werd Nederlands de enige brontaal voor het vertalen van Europese boeken naar het Japans.

Deze eerste stappen in de geschiedenis van het vertalen in het Japans van de westerse talen stelt de vraag “wat is vertalen?” weer aan de orde. Recent heeft Theo Hermans het huidige idee van vertalen beschreven als “*a transcendental and utopian conception of translation [in which] the original, the whole original, and nothing but the original [is reproduced]*” (Clements 2015, 11–12). Maar de voorbeelden die dit artikel reeds heeft aangehaald en honderden andere in de geschiedenis van het vertalen uit het Nederlands in het Japans laten zien dat deze activiteit voor de Japanners eerder een manier was om informatie te krijgen die de basis van een nieuwe tekst kon vormen. De bronnen waren niet alleen schriftelijk, maar ook mondeling en aanvankelijk was het niet het doel om de hele brontekst te vertalen, maar alleen die delen daarvan die ze van nut achtten. De tolk van Inoue heeft met hulp van het opperhoofd en zijn collega's niet de gehele tekst van Plinius' *Historia Naturalis* in het Japans vertaald, maar alleen de namen van dieren. Motoki Ryōi's Japanse versie van de Nederlandse vertaling van Remmelins *Pinax Microcosmographicus* was vooral een vertaling van terminologie en geen volledige vertaling.

Wat tot slot eveneens opvalt in deze geschiedenis is de manier van vertalen. In het vroegmoderne Europa, hoewel er soms sprake was van samenwerking, waren de meeste vertalingen, volgens Peter Burke, het werk van individuen (Burke 2007, 11). In Japan was het meestal anders. Een van de redenen daarvoor was dat er destijds niemand beschikbaar was die de nodige talen machtig was om vanuit Europese talen naar het Japans te kunnen vertalen. Zelfs het handschrift *Kōmōryū geka hiyō*, dat is toegeschreven aan Mukai Genshō, is een product van samenwerking tussen Mukai, Japanse tolken en de chirurg Hans Juriaen Hancke. Met Tessa Morris-Suzuki kunnen we spreken van ‘social networks of innovation’ (Morris-Suzuki 1994, 7, 18).

Dit soort sociale netwerken begint met de aankomst van nieuwe deskundigen en leidt tot de overlevering van vakkennis van één samenleving naar een andere. In dit geval waren de nieuwe deskundigen de Nederlandse en Duitse geneesheren. Zij hebben nieuwe netwerken gevormd met Japanse tolken, geneesheren en deskundigen, en machthebbers, zoals Inoue, en daardoor de eerste hoofdstukken in het verhaal van het vertalen uit het Nederlands naar het Japans geschreven, die in dit artikel zijn besproken.

CONCLUSIE

Alles in aanmerking nemend is het verhaal van het vertalen vanuit het Nederlands naar het Japans zeker geen gangbaar verhaal over vertalen. Misschien is het in een aantal opzichten uniek, maar niettemin geeft het ons de kans om een paar kwesties wat betreft vertalen te bespreken. Hier gaat het niet over het vertalen tussen twee min of meer verwante talen, maar over twee talen en culturen die eerder helemaal niets met elkaar te maken hadden. Dit roept in elk geval de vraag op of het model van Even-Zohar voldoet om de redenen voor het vertalen tussen twee talen te verklaren. Wat we ook hebben gezien is dat het verhaal niet alleen met het Nederlands als brontaal begon, maar ook met andere Europese talen. Ten slotte zijn het product en de manier van vertalen in kaart gebracht. Vandaag ziet men vertalen vooral als een onderneming van individuen die een brontekst zo nauwkeurig mogelijk in een doeltekst proberen weer te geven. Maar in dit geval zou er eerder sprake moeten zijn van een product van samenwerking waarbij de nadruk niet zozeer op literaire virtuositeit en nauwkeurigheid ligt, maar eerder op het filteren en ordenen van informatie die van nut kon zijn voor de doelcultuur⁵.

REFERENTIES

- Beukers, Harm. 2001. 'Dodonaeus in Japan: Deshima Surgeons as Mediators in the Early Introduction of Western Natural History.' In Willy vande Walle (ed.). *Dodonaeus in Japan: Translation and the Scientific Mind in the Tokugawa Period*, 281–298. Leuven: Leuven University Press.
- Boxer, Charles. 1950. *Jan Compagnie in Japan, 1600–1850*. Den Haag: Martinus Nijhoff.

⁵ Voor een recent boek over de ontwikkeling van de invloed van de westerse geneeskunde op de Japanse geneeskunde, zie Michel (2017).

- Boxer, Charles. 1951. *The Christian Century in Japan 1549–1650*. London, University of California Press.
- Burke, Peter. 2007. 'Cultures of Translation in Early Modern Europe.' In Peter Burke & R. Po-Chia Hsia (eds.). *Cultural Translation in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clements, Rebekah. 2015. *A Cultural History of Translation in Early Modern Japan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Even-Zohar, Itamar. 1990. 'The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem.' *Poetics Today* 11, 1: 45–51.
- Goodman, Grant. 1986. *Japan: The Dutch Experience*. London: The Athlone Press.
- Groot, Henk de. 2005. *The Study of the Dutch Language in Japan During its Period of National Isolation (ca. 1641–1868)*. PhD. Thesis: Christchurch, Nieuw Zeeland.
- Matsuda, Kiyoshi. 2001. 'The Reception and Spread of Rembert Dodoens' Cruydt-boeck in Japan,' In Willy vande Walle (ed.). *Dodonaeus in Japan: Translation and the Scientific Mind in the Tokugawa Period*, 191–218. Leuven: Leuven University Press.
- Mestler, Gordon. 1956. 'A Galaxy of Old Japanese Medical Books with Miscellaneous Notes on Early Medicine in Japan. Part III. Urology, Syphilology and Dermatology, Surgery and Pathology,' *Bulletin of the Medical Library Association* 44 (2):125–159.
- Michel, Wolfgang. 1996. 'Hans Jurian Hancke — ein Breslauer in Japan.' *独仏文学 Dokufutsu Bungaku* 46: 59–88.
- Michel, Wolfgang. 1999. *Von Leipzig nach Japan: Der Chirurg und Handelsmann Caspar Schamberger (1623–1706)*. München: Iudicium.
- Michel, Wolfgang. 2010. 'On Early Red-head-style External Medicine and the Confucian Physician Mukai Genshō.' *Journal of the Japan Society of Medical History*, 56 (3): 367–385.
- Michel, Wolfgang. 2017. *Traditionelle Medizin in Japan — Von der Frühzeit bis zur Gegenwart*. München: Kiener Verlag.
- Michel, Wolfgang & Yoshikazu Sugitatsu. 2003. 'Ôtaguro Gentan no Oranda-geka menkyojô to sono haikai nitsuite [De chirurgische licentie van Ôtaguro Gentan en zijn achtergrond].' *Journal of the Japan Society of Medical History* 49 (3): 455–477.
- Miyasita, Saburô. 1975. 'A bibliography of the Dutch medical books translated into Japanese.' *Archives Internationales d'Histoire des Sciences* 25 (96): 8–72.
- Morris-Suzuki, Tessa. 1994. *The Technological Transformation of Japan: From the Seventeenth to the Twenty-first Century*. Cambridge: CUP.
- Vande Walle, Willy. 2001. 'Linguistics and Translation in Pre-Modern Japan and China: A Comparison.' In Willy vande Walle (ed.). *Dodonaeus in Japan: Translation and the Scientific Mind in the Tokugawa Period*, 123–148. Leuven: Leuven University Press.
- Vermeulen, T. et al. 1986 e.v. *The Deshima Dagregisters*. 13 banden. Leiden: Leiden Centre for the History of European Expansion.

TŁUMACZENIE TEKSTÓW MEDYCZNYCH
Z NIDERLANDZKIEGO NA JAPOŃSKI: PIERWSZE KROKI

Streszczenie

Jak powszechnie wiadomo, Holendrzy byli jedynymi ludźmi z Zachodu, którym w latach 1639–1854 wolno było prowadzić handel z Japonią. W XVIII i XIX wieku z niderlandzkiego na japoński przetłumaczono około tysiąca książek o różnorodnej tematyce naukowej. Niniejszy artykuł nawiązuje do pierwszych okresów w tej historii i wykorzystuje źródła pierwotne, aby postawić

szereg pytań badawczych i znaleźć na nie odpowiedź: jaki był język źródłowy i język docelowy pierwszych przekładów i w jaki sposób pracowali tłumacze? Dalej artykuł umieszcza tę historię w szerszym kontekście, aby ocenić, w jakim stopniu przykłady zmieniają nasze wyobrażenie o tym, czym jest tłumaczenie, i jak historia ta odnosi się do prac Itamara Ewen-Zohara nad poli-systemami. Podsumowując, artykuł ten prezentuje interesujące studium przypadku pierwszej fazy procesu przekładu między dwoma językami, które wcześniej nie miały ze sobą żadnego kontaktu.

Przełożyła Beata Popławska

Słowa kluczowe: tłumaczenie; niderlandzki; japoński; XVII wiek; Even-Zohar.

TRANSLATION OF MEDICAL TEXTS
FROM DUTCH TO JAPANESE: THE FIRST STEPS

S u m m a r y

As is well known, the Dutch were the only Westerners who were permitted to trade with Japan between 1639 and 1854. However, the Dutch imported not only goods, but also books, including many that dealt with scientific subjects. During the eighteenth and nineteenth centuries, about a thousand books dealing with different scientific subjects were translated from Dutch to Japanese. This article goes back to the first episodes in this story and uses primary sources to try and answer a number of research questions: what were the source and target language of the first translations and how did the translators go about their work? Furthermore, the article places this story within a wider research context in order to assess whether the examples presented change our idea of what translation is and how this story relates to the work on polysystems by Itamar Even-Zohar. To sum up, this article offers an interesting case study in the first phase of translating between two languages that previously not had any contact.

Key words: translation; Dutch; Japanese; seventeenth century; Even-Zohar.